

قدس

در ادوار تاریخ

عبدالحلیم قاضی
مدرس دارالعلوم زاهدان

اسامی شهر قدس

قدس شریف نامهای زیادی دارد که ملل پیشین بر آن نهاده‌اند و این کثرت اسما دلالت بر رفعت و علو این شهر مبارک دارد.

نامهایی چون: مدینة السلام (اور سالم) که قدیمی‌ترین نام آن است؛ یَبُوس: توسط یوشع گذاشته شد به مناسبت ساکنان یبوسی عرب در آن، ایلپاء: که در سال ۱۳۵ میلادی توسط امپراطور روم «هدریان» که ایلپاء اسم جدش بود گذاشته شد؛ بیت المقدس: که در عصر اموی نامیده شد، چنانکه ناصر خسرو در سال ۴۳۸ هـ در سفرنامه‌اش می‌آورد. القدس الشریف: که یحیی بن سعید انطاکی سال ۴۵۸ هـ از آن سخن به میان آورده است.

موقعیت جغرافیایی قدس

قدس دارای طول ۳۵ درجه و ۱۳ دقیقه شرقی، و عرض ۳۱ درجه و ۵۲ دقیقه شمالی و با ارتفاع ۷۵۰ متر از سطح دریای مدیترانه می‌باشد.

جغرافیای احداث قدس

بیت المقدس قدیم، در آغاز بر روی تپه‌های «صهور» که در غرب سلوان قرار دارد ساخته شد، و این تپه‌ها بنام تپه‌های «تل اوفل» یا «عوفل = قلعه» شناخته می‌شدند

تاریخ قدس شریف و مسجد اقصی با سیرت پیامبر (ص) و فرضیت نماز در شب اسراء گره خورده است. و مسجد اقصی نمونه تجسمی تاریخ توحید از آدم اول الانبیاء تا خاتم الانبیاء محمد (ص) بوده، و دین اسلام آخرین حلقه این تاریخ توحیدی است که دین تمام انبیاء در آن مجسم شده، و بعد از آن با سیرت خلقای راشدین و صحابه فاتحین و خون هزار شهید، و به طور خلاصه با تاریخ حرکت و نهضت علمی اسلام و جهاد بی نظیر اسلامی مرتبط و پیوند خورده است.

بنابر این بدیهی است که در مورد تاریخ تأسیس و ادوار گذشته آن، به جز اخبار مستند و صحیح چیزی دیگری را نمی‌توان پذیرفت، و این اخبار را فقط در قرآن و حدیث می‌توان یافت، که بر اساس اصول ممتاز تحقیق سند و متن و متواتر روایت شده‌اند، حال اخباری که با قرآن و حدیث همخوانی نداشته باشد نمی‌توان بر آن اعتماد کرد.

که از جوانب سه گانه اش دره هایی بود، که دفاع از آن را ممکن می ساخت. در پایین این تپه ها چشمه «ام الدراج» قرار دارد؛ وادیهای سه گانه به ترتیب «وادی جهنم» با نام قدیمی «قَدرون» و نام های عربی آن «وادی سلوان، وادی ستی مریم، وادی النار»، و «وادی ربابة» با اسم قدیمی «هِنوم» و دیگری «الوادی» که گاهی به آن «تیرویون» گویند که در جوانب شرق و جنوب و غرب قدس قرار دارند. ولی جانب شمالی آن باز بوده و بیشتر لشکرهای مهاجم از این طرف هجوم می آوردند.

کوههای مشرف بر قدس

کوههای مشرف بر قدس پنج تا هستند که به ترتیب از آنها نام برده می شود:

- ۱- کوه مکبر: واقع در جنوب، که حضرت عمر رضی الله عنه از این طرف وارد قدس شد.
- ۲- کوه طور (کوه زیتون): واقع در شرق، و اعتقاد بر این است که حضرت مسیح صلی الله علیه و آله از بالای همین کوه به آسمان صعود کرد و تعداد زیادی کلیسای بسیار قدیمی بر آن قرار دارند، و گروهی از شهدای فتح عمری و ایوبی در آنجا مدفونند.
- ۳- کوه مشارف (کوه مشهد): غریبها به آن کوه «سکوس» می گویند و متصل به کوه زیتون و در شمال شرق است.
- ۴- کوه صَمویل: واقع در شمال غرب.
- ۵- تپه «عاصور»

در این تردیدی نیست که قدس از زمانه های بسیار دور مسکونی و مورد توجه بشر بوده که تاریخ دقیق آن را جز خداوند کسی دیگر نمی داند. فاصله زمانی بنای خانه کعبه و مسجد اقصی ۴۰ (چهل) سال می باشد. و خانه کعبه قبل از سیدنا ابراهیم صلی الله علیه و آله ساخته شده و زیارتگاه انبیاء و بشر و مورد توجه خاص و عام و مبارک منزلی بوده است. دقیقاً نمی توان گفت: که ملل پیشین ساکن در قدس، پیش از ۳۵۰۰ سال قبل از میلاد مسیح صلی الله علیه و آله چه کسانی بوده اند؛ ولی ۳۵۰۰ قبل از میلاد، عرب کنعانی از

شبه جزیره عرب به سرزمین فلسطین، که اولین گروه آن «یوسیهها» بودند هجرت کرده و آنرا آباد کرده و دیوار و قلعه بزرگی بر بالای تپه جنوب شرقی ساختند، که و بنام قلعه «یبوس» شناخته می شد و از قدیمی ترین بناهای قدس به حساب می آید.^(۱)

این هجرت یوسیهها بیانگر این است که بقعه مسجد اقصی پیش از آن موجود و معروف بوده و در خود بقعه نه، بلکه در جوار آن به خاطر منزلت عبادی آن ساکن شدند. و در سال ۲۰۰۰ قبل از میلاد اهالی قدس برای تأمین آب شرب خود از چشمه ام الدرج تونلی زیر زمینی حفر کرده تا برای تهیه آب در زمان محاصره دشمن تسهیلاتی فراهم شود.

دیوار شهر بیت المقدس

گفتیم که اولین دیوار آن را یوسها ساختند ولی بر اثر حملات دشمنان همیشه این دیوار آسیب می دید و هر بار بعد از آسیب، به ترمیم آن می پرداختند، و آخرین فردی که به عنوان تجدید کننده بنای دیوار شناخته شده «سلیمان قانونی ترک» است که بین سالهای ۱۵۲۰-۱۵۶۶ میلادی می زیسته است. و ارتفاع دیوار ۳۸ پاوتیم، با ۳۴ برج و بارو، و ۷ دروازه به شکل مربع منتظم با طول دو میل و نیم وجود دارد.^(۲)

دروازه های شهر

این دروازه ها عبارتند از: باب الخلیل که غریبها به آن باب یافا می گویند، باب جدید یا باب عبدالحمید، باب عمود یا باب النصر (باب دمشق)، باب الساهرة (باب هیردوس)، باب سیده مریم، باب مغاربه، باب داود پیامبر، باب اسباط، باب الرحمة (باب طلائی)، باب واحد، باب مثلث، باب مزدوج، که این چهار دروازه آخر

۱- محمد عزة، تاریخ بنی اسرائیل من اسفارهم؛ ص: ۱۵۳

۲- محمد محمد حسن شَراب، بیت المقدس و المسجد الاقصی، دراسة تاریخیة موثقة؛ ص: ۴۸، ط: ۱۹۹۴ میلادی. دارالقلم دمشق.

الذکر فعلاً بسته شده‌اند، و شواهد دال بر این است که احداث عصر امویان می‌باشند.^(۱)

راههای معیشت اهل شهر

قدس، بر رشته کوههایی قرار دارد که محیط آن را کلاً صخره‌ها فرا گرفته، و دریاچه و چشمه‌ای وجود ندارد نزدیکترین چشمه به آن چشمه «امّ الدّرج سُلوّان» می‌باشد، و امید اهل آن بر آب باران است که در چاهها ذخیره می‌شود، اگر در فصل پاییز باران نیاید مردم دچار مشقت زیادی می‌شوند.^(۲)

قدس مرکز زراعی و تجاری نبوده و بر سر راه تجاری نیز قرار ندارد، ولی با وجود این تمام خیرات زمین و میوه‌های فصلی در آن یافت می‌شود، با این همه جای تأمل است که چطور این شهر پیدایش یافته و پرجمعیت شده و مردم به آن سو روی آورده‌اند. چیزی غیر از این پاسخ نمی‌یابیم که بگوییم به وحی خداوند پیدایش یافته، چنانکه مکه مکرمه نشأت گرفته، و راز نهفته‌ای برای توجه بنده به خالق و ترک مشاغل دنیا و ایجاد اخلاص در قلوب بندگان بوده، تا بر خداوند، و قدرت او تعالی بر رزق رسانی به مخلوقات اتکال نمایند.

مراحل تاریخی قدس پیش از اسلام

ساکنان اولیه قدس «بیوسون» از عرب کنعان بوده، و اولین شاه آنان «ملکی صادق» نام داشت و با حضرت ابراهیم خلیل علیه السلام حوالی سال ۱۸۰۰ قبل از میلاد پیمان موثّق منعقد کرد، که بیانگر این است که از موحدین به خداوند بوده است.^(۳)

بعد از این دوره «موسویون» بعد از حضرت موسی علیه السلام تحت رهبری یوشع حوالی ۱۲۲۰ قبل از میلاد به فلسطین آمدند و بر بخشی از فلسطین بجز قدس و قلعه بیوس سلطه یافتند؛ بلکه در حول و حوش سال ۱۰۰۰ قبل از میلاد با ایمان به پیامبری داود علیه السلام و همکاری وی توانستند به قدس دست بیابند و در سال ۹۶۱ قبل از

میلاد، داود علیه السلام وفات کرده و پسرش سلیمان علیه السلام جانشین او می‌شود و پادشاهی او تا سال ۹۲۲ قبل از میلاد ادامه می‌یابد، ولی با وجود این ساکنان عرب آن، قدس را رها نکردند و در آن ماندند.^(۴)

حملة بُخت النصر بابلی

بخت النصر در سال ۶۰۵ قبل از میلاد بر قدس حمله کرد و «یهویاقیم» پادشاه آنجا را شکست داده و مملکت یهود را در اختیار بابلیها قرار داد، قدس در سال ۵۹۷ قبل از میلاد کاملاً سقوط کرد و شاه و خانواده‌اش و تعداد هشت تا ده هزار نفر از رؤسای یهود و خزائن بیت الرب و خزائن شهر قدس، و صنعتگران زیادی که مجموعاً ۳۰ تا ۴۰ هزار نفر بودند به سرزمین بابل آورده شدند. انگیزه و هدف بُخت النصر این بود که سرزمین فلسطین را از فرماندهانی که بیم شورش و انقلاب‌شان علیه او می‌رفت خالی نماید. و از میان باقیمانده یهود «صدّقیّا» که از فرزندان یوشیا (۵۸۶-۵۹۷ ق.م) بودند شاه مقرر کرد ولی او نیز دیری نگذشت که تمرد کرد، این بار بُخت النصر لشکر خود را به قدس گسیل داشت، شاه را اسیر و به بابل فرستاد و اورشلیم ویران گردید و تبدیل به توده‌هایی از خاک و سنگ گردید، و دولت یهود عملاً پایان یافت.^(۵)

حملة کورش ایرانی

در سال ۵۳۹ ق.م کورش بر بابل و شام با همدستی یهود تسلط یافت. یهود از او اجازه بازگشت به اورشلیم را خواستند، او موافقت کرد و آنان را با فرماندهی «زَرُّ

۱- مصدر سابق، ص: ۵۰-۵۱ ۲- مصدر سابق، ص: ۵۳

۳- بیت المقدس و المسجد الاقصی، دراسة تاريخية موثقة، محمد محمد حسن شرّاب، ص: ۵۶-۵۷ دارالقلم - دمشق - ۱۹۹۴ میلادی

۴- محمد محمد حسن شرّاب، بیت المقدس و المسجد الاقصی، دراسة تاريخية موثقة، ص: ۵۷ - دارالقلم دمشق - ۱۹۹۴ میلادی

۵- الدبّاغ، القدس - ص: ۵۲

بابل» به قدس گسیل داشت و قدس تا سال ۳۳۲ ق. م زیر فرمان حکام ایرانی باقی ماند.^(۱)

عصر اسکندر

سال ۳۳۲ ق. م اسکندر بر فلسطین و اورشلیم بدون خونریزی سلطه یافت و بعد از وفات اسکندر در سال ۳۲۲ ق. م هرج و مرج در کشور حاکم شد. در سال ۶۳ ق. م فرمانده رومی پومپی بر قدس چیره شد و در سال ۳۷ ق. م «هیردوس آدومی» شاه قدس گردید و تا سال چهارم میلاد بر آن حکم راند؛ در زمان همین پادشاه بود که حضرت عیسیٰ علیه السلام به دنیا آمد. و در سال ۲۶ میلادی «بیلطس» حاکمیت شهر قدس را به دست گرفت و در زمان وی بود که وقایع حضرت عیسیٰ علیه السلام روی داد.^(۲)

پیگیری این مراحل در آیات قرآن مجید

در آیات ۴ تا ۸ سوره اسراء مراحل حیات بنی اسرائیل ذکر شده است.

- ۱- «فاذا جاء وعد اولاهما» اشاره به حمله بخت النصر است.
- ۲- «ثم ردنا لكم الكرة» بازگشت شان در زمان کورش است.
- ۳- «فاذا جاء وعد الاخرة... عسی ربکم ان یرحمکم» آمدن اسکندر به قدس بدون خونریزی و کشتار یهود.
- ۴- «و ان عدتم عدنا» اگر به فساد بازگشتید ما هم به قانون سابق انتقام بر می گردیم، این دلالت بر تکرار فساد یهود و عذاب آنان با اجازه الله، در ایام طیطوس سال ۷۰ میلادی و هدیریان ۱۳۵ م و هرقل سال ۶۵۷ م دارد.^(۳)

زمان عیسیٰ علیه السلام

عیسیٰ علیه السلام از مریم دختر عمران بعد از حمل ۹ ماه در روز سه شنبه ۲۴ ماه دسامبر در بیت اللحم به دنیا می آید.^(۴) عیسیٰ علیه السلام از دست یهود مشکلات و آزار زیادی دید آخر الامر توطئه قتل وی را می خواستند پیاده کنند

عیسیٰ علیه السلام مخفی شد، ولی یکی از شاگردانش بنام «یهودا اسخریوطی» جاسوسی و خیانت کرده و آنرا به محل اختفای اما در مقابل دریافت ۳۰ درهم راهنمایی کرد، ولی خداوند شبهه عیسیٰ علیه السلام را بر وی انداخت و او را به جای عیسیٰ علیه السلام به دار آویختند و عیسیٰ علیه السلام به آسمانها برده شد.

رویدادهای قدس در عصر پیش از اسلام

سال ۷۰ میلادی شورش در قدس در گرفت، طیطوس رومی شهر را محاصره کرد و به غارت و چپاول و قتل و سوختن شهر پرداخته، و معبدی را که هیردوس بنا کرده بود به آتش کشید؛ صدها نفر از یهود اسیر شدند و در بازارهای امپراطور روم به حراج گذاشته شدند، و رومی ها این پیروزی خود علیه یهود را با این کلمه جاودان کردند. «هپ، هپ، هورا، الآن اورشلیم سقوط کرد.»

در سال ۱۳۵ میلادی باز امپراطور هدیریان به سرکوب شورش یهود پرداخته و اورشلیم را ویران کرد و شاه به یهود دستور تخلیه شهر و استنصال جنس یهود را داد، بنابراین یهود به مصر و کوهها و دره ها فرار کردند. و یونانیها در شهر ساکن شدند و شهر از آن به بعد «ایلیاء» نام گرفت و بر دروازه معبد بهاء برجی بنا شد که بر بالای آن لوح بزرگی که نام پادشاه ایلیاء نوشته بود قرار دادند که امروزه محراب داود نام دارد. و مکان هیکل خیالی است.^(۵) در سال ۳۲۶ م خانم «هیلانة» مادر قسطنطین امپراطور، دستور ساخت کلیسای قیامت را دادند، که در سال ۳۳۵ میلادی به اتمام رسید. قسطنطین در سال یک

۱- محمد محمد حسن شراب، بیت المقدس و المسجد الانصی - دراسة تاريخية، ص: ۶۰ - ط: ۱۹۹۴ میلادی
 ۲- محمد محمد حسن شراب، بیت المقدس و المسجد الانصی - دراسة تاريخية، ص: ۶۰ - ط: ۱۹۹۴ میلادی
 ۳- مصدر سابق، ص: ۶۰ - ۴- مصدر سابق، ص: ۶۱
 ۵- محمد محمد حسن شراب - بیت المقدس و المسجد الانصی - ص: ۶۴ - ط: ۱۹۹۴ میلادی - دارالقلم دمشق

بار به یهود اجازه ورود به اورشلیم می داد.

از سال ۱۳۵ میلادی - سال طرد یهود - تا سال ۶۱۴ م - سال سلطه امپراطوری ایرانی بر شام - قدس از آرامش و امنیت برخوردار بود. چهار سال قبل در تاریخ: ۱۰/۸/۶۱۰ م بود که رسول اکرم صلی الله علیه و آله در مکه مبعوث شده بود. یهود به کمک فارسیان به قتل عام مسیحیون و تخریب کلیساها پرداخته، و تعدادی بیش از ۶۰ (شصت) هزار نفر را قتل عام کردند که پنجهزار نفر را در مقبره «ماملاً» «مأمن الله» «بیت ملو» یا «بابیلا» دفن کردند. (۱)

در سال ۶۲۷ میلادی هرقل «هراکلیوس» توانست فارسیان را از قدس بیرون براند و قرآن مجید هم آنرا پیش بینی کرده بود.

«غلبت الروم فی ادنی الارض و هم من بعد غلبهم سیغلبون فی بضع سنین» (۲) «... و عد الله لا یخلف الله وعده و لکن اکثر الناس لا یعلمون» (۳)

و در ۱۴ سپتامبر ۶۲۸ م بعد از پسگیری صلیبی که به زعمشان مسیح بر آن دار زده شده بود از دست فارسیان که توسط آنان از اورشلیم منتقل شده بود. آنرا در اورشلیم برافراشتند، که سالیانه جشنی به یاد بود و گرامی داشت آن روز برگزار می شود. (۴)

قدس مفتخر به میزبانی سرور انبیاء و حادثه اسراء و معراج

بعد از اشغال قدس توسط لشکر فارسیان آتش پرست و در زمان سلطه آنان بر قدس، رسول خدا صلی الله علیه و آله شب هنگام مهمان قدس شریف گشتند: «سبحان الذی اسرئ بعبدہ لیلًا من المسجد الحرام الی المسجد الاقصی» (۵)

و انبیاء را در آنجا امامت نماز دادند و از آنجا به معراج رفته و جهان ماورای طبیعت را به تماشا نشستند. حکمت رفتن به قدس شریف، هشدار محکم به یهود، و اشاره به تثبیت دین آسمانی اسلام در قدس، و بقای قدس بعنوان پناهگاه توحید در آینده بود، هر چند که در

آن موقع در سلطه آتش پرستان بود. (۶)

عهد عمر رضی الله عنه و فتح بیت المقدس

حضرت رسول اکرم صلی الله علیه و آله به شداد بن اوس مژده می دهند که بیت المقدس در آینده نزدیک به دست مسلمانان فتح می شود. «ان الشام ستفتح، و بیت المقدس سیفتح.» (۷)

بنابراین بعد از اینکه عمرو بن عاص از پاکسازی فلسطین فارغ شد و فقط قیساریه و قدس «ایلیاء» باقی ماند. چاره این بود که قدس را محاصره نماید، در این اثناء ابو عبیده بن جراح به او پیوست، وقتی محاصره چهار ماه به درازا انجامید و دریافتند که راه فراری نمانده، به ابو عبیده پیغام صلح دادند مشروط بر اینکه طرف صلح خود عمر بن خطاب رضی الله عنه باشد، حضرت عمر رضی الله عنه بعد از اینکه علی رضی الله عنه را در مدینه جانشین خود قرار داد و به معیت جمعی از صحابه به ویژه عباس بن عبدالمطلب راهی قدس شدند و پیمان صلح را امضا کردند، گواهان صلحنامه افرادی مثل: خالد بن ولید، عمرو بن عاص، عبدالرحمن بن عوف، معاویه بن ابی سفیان بودند.

این صلح در سال ۱۵ هجری داد. از آن زمان عملاً قدس شریف به آغوش خاتم ادیان و دین مبارک اسلام توسط خلیفه عادل زمان در آمد و اهالی آن در صلح و صفا قرار گرفتند و جایگاه واقعی و عظمت از دست رفته خود را باز یافتند. (۸)

بنیانگذار حقیقی مسجد مبارک اقصی کیست؟

در کتب تاریخی بیگانه چنین آمده که بنیانگذار آن

۱- مصدر سابق - ص: ۶۶-۶۷

۲- سوره روم، آیه: ۲

۳- سوره روم، آیه: ۶

۴- محمد محمد حسن شراب، بیت المقدس و المسجد الاقصی -

دراسة تاریخیة موثقة - ص: ۷۲ - سال چاپ: ۱۹۹۴ میلادی

۵- سوره اسراء - آیه: ۱

۶- همان مصدر - ص: ۷۰-۷۱

۷- اصابة، ترجمه شداد بن اوس، به نقل از طبرانی.

۸- محمد محمد حسن شراب - بیت المقدس و المسجد الاقصی -

دراسة تاریخیة موثقة - ص: ۸۴-۸۵ - به نقل از طبری.

داود علیه السلام و مکمل آن سلیمان علیه السلام بود، اما این نظریه با روایات صحیح و ثابت همخوانی ندارد؛ بلکه روایات، مبین این مطلب اند که مسجد اقصیٰ چهل سال بعد از کعبه توسط حضرت آدم علیه السلام یا یکی از پسرانش بنا شده است و حضرت ابراهیم علیه السلام تنها جای قبلی کعبه را پیدا کرده و پایه‌های آنرا بالا برده و تجدید بنا نموده است. در بخاری به روایت ابوذر رضی الله عنه آمده است: «گفتم یا رسول الله، کدام مسجد برای اولین بار در زمین بنا شده است؟» فرمودند: «مسجد الحرام»، گفتم: «سپس کدامیک؟» فرمودند: «مسجد الاقصیٰ»، گفتم: «فاصله زمانی بین آن دو چقدر بوده؟» فرمودند: «چهل سال»^(۱) از این حدیث می‌توان زمان بنای مسجد اقصیٰ را معین کرد و به تبع بانی آن هم مشخص می‌شود.

وقتی ابراهیم علیه السلام اسماعیل علیه السلام و هاجر را به مکه برد و در کنار کعبه قرار داد، هنوز ابراهیم علیه السلام مأمور به تجدید بنای کعبه نشده بود و علامه ابن حجر روایتی از عبدالله بن عمرو بن عاص آورده که فرمود: «و کان الانبیاء یحجون البیت و لا یعلمون مکانه حتی بوّاه الله لابراهیم و اعلمه مکانه»

«انبیاء به حج کعبه می‌رفتند در حالی که جای آن را نمی‌دانستند تا اینکه خداوند آن را برای ابراهیم تدارک دید و جایش را به وی نشان داد» «فقال لها - ای هاجر - الملک: لا تخافوا الضیعة فان ههنا بیت الله، بینی هذا الغلام و ابوه، و ان الله لایضیع اهله، و کان البیت مرتفعاً من الارض کالرابية، تأتیه السیول فتأخذ عن یمینه و شماله... قال: فان الله امرنی ان ابنی ههنا بیتاً و أشار الی اکمة مرتفعة علی ما حولها، قال: فعند ذلك رفعا القواعد من البیت، فجعل اسماعیل یأقی بالحجارة و ابراهیم بینی...»

فرشته به هاجر گفت: «از هلاک خود بیم نداشته باشید، چون اینجا خانه خدا است این پسر بچه - اسماعیل - و پدرشان آنرا بنا می‌کنند و خداوند اهلش را ضایع نمی‌کند، و خانه کعبه از زمین مانند تپه‌ای مرتفع بود و سیل از راست و چپ آن می‌آمد... حضرت ابراهیم

فرمود: خداوند مرا امر فرموده که اینجا - در اشاره به تپه‌ای مرتفع - خانه‌ای بنا کنم، سپس هر دو، دیوارهای خانه را بالا بردند و اسماعیل علیه السلام سنگ می‌آورد و ابراهیم علیه السلام بنا می‌کرد»^(۲)

از این روایات معلوم می‌شود که اساس خانه کعبه پیش از ابراهیم علیه السلام وجود داشته است بنابراین با در نظر گرفتن فاصله چهل سال، می‌توان گفت: مسجد الاقصیٰ از زمان حضرت آدم وجود داشته است. ابن حجر گفته‌اند: «ان آدم هو الذی اسس کلا من المسجدین»، و ابن هشام در کتاب «التیجان» نوشته‌اند: «ان آدم لما بنی الکعبه امره الله بالسیر الی بیت المقدس و ان ینبیه فبناه و نسک فیه».

«وقتی آدم علیه السلام کعبه را بنا کرد خداوند او را دستور رفتن به بیت المقدس داد تا اینکه آنرا بنا نماید و آنرا بنا کرد و در آن به عبادت پرداخت.»

پس مسجد اقصیٰ هزاران سال پیش از داود و سلیمان علیهما السلام بنا شده بود.^(۳)

اما روایاتی که در آنها آمده حضرت داود علیه السلام بانی مسجد و سلیمان علیه السلام مکمل آن بوده‌اند، مسجدی دیگر برای عبادت است.

فضیلت بیت المقدس

بزار و طبرانی در حدیثی مرفوع و حسن الاسناد از ابورداء روایت کرده‌اند: «الصلوة فی المسجد الحرام بمائة الف صلوة، و الصلوة فی مسجدی بألف صلوة، و الصلوة فی بیت المقدس بمخمس مائة صلوة»^(۴)

«لا تشد الرحال الا الی ثلاثة مساجد: مسجد الحرام، مسجد الاقصیٰ و مسجدی»^(۵)

«نماز در مسجد الحرام ثواب صد هزار نماز، و نماز در

۱- صحیح بخاری - ک: ۶۰ - ب: ۱۰ - ۴۰.

۲- صحیح بخاری - ک: ۶۰ - ب: ۶.

۳- العسقلانی، ابن حجر، فتح الباری: ۶/ ۴۰۲، ۴۰۶، ۴۰۹.

۴- العسقلانی، ابن حجر، فتح الباری: ۶۷/۳.

۵- بخاری، محمد بن اسماعیل، صحیح بخاری - شماره حدیث:

زاویه و تکیه اصلاح نفس

زاویه ناصریه از زوایای مشهور قدس است که شیخ نصر مقدسی به تدریس در آن مشغول بود، و بعد از او غزالی در آن ساکن شد و «غزالیه» نام گرفت.

گلدسته‌های مسجد

مئذنة باب المغاربة، مئذنة باب السلسلة، مئذنة باب الغوانمة و مئذنة الأسباط.

سبل حرم

سبیل قایتبای، سبیل شعلان، سبیل باب العجس، سبیل البدیری، سبیل قاسم باشا. این بود ویژگیهای حرم قدسی؛ اما نه غرب مسیحی و نه یهود هیچ کدام از فکر استرداد قدس از دست مسلمانان غافل نماندند، پاپها دست به تحریک و بسیج امپراطوران اروپای مسیحی که همه این تحریکات انگیزه دینی داشته، زدند، و در این راستا جنگهای متعددی را علیه قدس و مسلمانان تدارک دیدند و چندین بار آنرا اشغال کردند و آخر الامر مجاهد بزرگ صلاح الدین ایوبی قدس شریف را از لوٹ وجود صلیبها پاک کرد و به آغوش اسلام بازگرداند تا اینکه توطئه غرب و یهود در قرن بیستم کارساز شد و به بهانه داشتن حق زندگی و سکونت، سازمان ملل فلسطین و قدس را به یهود واگذار کرد و دولت اشغالگر اسرائیل وجود خارجی پیدا کرد، جنگهای صلیبی را در شماره آینده انشاء الله پی می‌گیریم.

خداوند قدس عزیز را از چنگال صهیونیست جهان‌خوار هر چه زودتر آزاد نماید و برای همیشه مسلمانان و دنیا را از شر این شجره پلید رهایی بخشد.

«و ما ذلک علی الله بعزیز»

مسجد من (مسجد النبی) ثواب هزار نماز، و نماز در بیت المقدس ثواب پانصد نماز را دارد.» «رحل سفر برای هیچ مسجدی بسته نمی‌شود مگر به سه مسجد: مسجد الحرام، مسجد الاقصی و مسجد من.»

روایات زیادی در فضیلت قدس آمده ولی بنا بر خوف اطنا ب فقط به همین دو حدیث بسنده شد.

مراکز علمی بیت المقدس در عهد ممالیک

چون بیت المقدس مرکز عبادت و زهد و پارسایی و مأوای عبادتگذاران بود، یکی از مراکز بزرگ علمی نیز به شمار می‌رفت. کثرت و تنوع مدارس آن بیانگر این مسئله می‌باشد که اسامی این مدارس به شرح زیرند:

مدرسه جاولی، دوا داری (امروز مدرسه اسلامی دخترانه) مدرسه سلامیه، کریمیه، تنکریه، امیثیه، ملکیه، فارسیه، مدرسه و تربت ارغونیه، طشتمیری، منکیه، طازیه، شیخونیه، دارالقران السلامیه، محدثیه، العردیه، لولوییه، بلدیه، خاتونیه، بارودی، حنبلیه، چهارکسیه، صبییه، کاملیه، باسطیه، طولونیه، غادریه، حسنیه، عثمانیه، جوهریه، اشرفیه و دارالخطابه، که جمعاً سی و دو مدرسه بوده است.^(۱)

اماکن متبرکه و عبادی بیت المقدس

عبارتند از: صخره شریفه، جامع المغاربه، القدم الشریف، المغاره (که در زیر صخره قرار دارد) قبه السلسلة، صحن صخره، قبه المعراج، مقام النبی (مقام امامت رسول اکرم ﷺ برای انبیاء)، قبه الطومار، قبه یوسف، قبه الخضر، قبه الشیخ خلیلی، قبه الارواح و قبه نحویه.

ابواب مسجد

باب الرحمة، باب التوبه، که هر دو فعلاً بسته‌اند و گویند عمر رضی الله عنه آنها را بست و توسط حضرت عیسی رضی الله عنه باز گشایی می‌شوند، باب الرواق و باب الجنائز، باب الاسباط، باب حطه، باب شرف الانبیاء، باب الغوانمة، باب الناظر، باب الحديد، القطانین، المتوضأ، باب المغاربه، باب السکینه (باب السلسلة).

۱- محمد محمد حسن شراب، بیت المقدس و المسجد الاقصی، ص: ۴۲۷، ۴۲۸، ۴۲۹، ۴۳۰